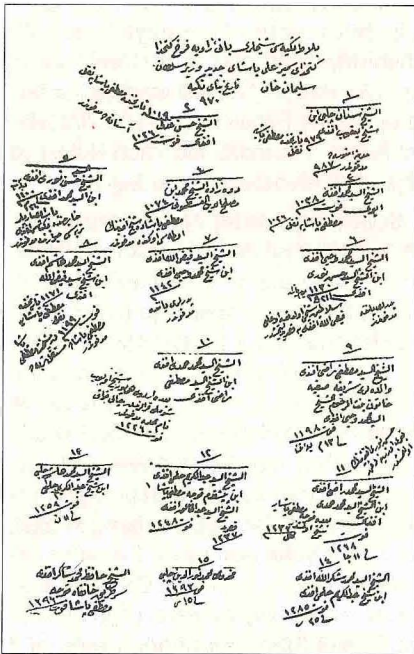


hinde Maliye kâtibi olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır (Kut, XIX [1995], s. 4-5). Klaus Kreiser'in kaynak göstermeden verdiği bilgiye göre de Karagömrük Cer-râhi Tekkesi'nin son şeyhlerinden İbrâhim Fahreddin Erenden'e zâkirbaşılık etmiştir. Şinasi Akbatu'nun Cemalettin Serveroğlu'ndan naklettiğine göre Mehmed Şükrü Efendi Kocamustafapaşalı'dır ve iptilâ derecesinde bir tekke müdavididir. Mütareke yıllarında, hatta Cumhuriyet devri başlarında hayatta olduğu tahmin edilmektedir. Onun ne zaman vefat ettiği ve nerede gömüldüğü konusunda da bir bilgi mevcut değildir (Akbatu, IV/4 [1980], s. 52).

Eserleri. Mehmed Şükrü Efendi'nin bibliyografik kaynaklarda zikredilmeyen üç eseri vardır. 1. *İstanbul Hankahları Meşâyihî*. Farklı adlarla üç neşri yapılan eserde İstanbul'da bulunan tekkeler ve bu tekkelerde postnişin olan meşâyih tarih sırasına göre verilmekte, bazan da tekkelerin bânileriyle kuruluş tarihleri belirtilmektedir. Uzun yıllar İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda mevcut olduğu bilinen yazmasından (Muallim Cevdet, nr. 75) eseri kütüphaneye teberru eden kişinin koyduğu bir şart sebebiyle okuyucular istifade edememekteydi. Son yıllarda Muzaffer Ozak'ın elde ettiği bir fotokopisinden yararlanılarak neşredilmiştir. *İstanbul Hankahları Meşâyihî*'nin ilk neşrini Klaus Kreiser ve Mehmet Serhan Tayşi gerçekleştirmiştir (Zâkir Şükrü Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente und ihre Scheiche, Mecmu'a-ı Tekaya*, Freiburg 1980). M. Serhan Tayşi'nin Latin harflerine aktardığı metne (s. 1-80) Klaus Kreiser bir önsözle (s. III-XV) bir indeks (s. 81-113) ilâve etmiştir. Eserin ikinci neşri Şinasi Akbatu (bk. bibl.), üçüncü neşri Turgut Kut (bk. bibl.) tarafından yapılmıştır. Son yayımda orijinal nüshası da kullanıldığı için daha sağlam bir metin ortaya çıkmıştır. Şinasi Akbatu'ya göre eser bütün İstanbul tekkelerini ihtiva etmediği gibi bazı şeyhler de noksandır. Vefat tarihlerinde de tutarsızlıklar görülmektedir. Bununla beraber bu sahada ilk teşebbüs ve yegâne rehber olduğundan önemli bir hizmette bulunmuştur. Akbatu ayrıca, meşâyih silsilelerinin tedkikinden eserin II. Abdülhamid devrinde kaleme alındığını ve seneden seneye değişiklikler oldukça eklemeler yapıldığını ifade etmektedir (*İslâm Medeniyeti*, IV/4 [1980], s. 52). 2. *Silsilenâ-*

me-i Sûfiyye. Turgut Kut ve Şinasi Akbatu'nun araştırmalarına göre eser Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde kayıtlı (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1098) seksen sayfalık bir yazmadır. İçinde tertip eden zatın ismi daha doğru bir şekilde kaydedilmiştir: "Silsilenâme-i Sâdât-i Sûfiyye: es-Seyyid Tabibzâde Derviş Mehmed Şükrü İbn İsmâil 22 Zilkade 1334." Bu kayda dayanarak Akbatu ve Kut, Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi'nin eserini neşrettikleri Zâkir Şükrü Efendi olduğu kanaatine varmışlardır. 3. *Mecmûa-i İlâhiyyât*. Şimdiye kadar bilinmeyen eserin tek nüshası İsmail E. Erünsal'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Klasik mânada bir güfte mecmuasının bütün unsurlarını taşıyan eserin baş tarafında bir makâmât fihristi yer almakta ve güfteler bu fihrist düzeninde sıralanmaktadır. Eserde otuz altı makam ismi yazılmış, ancak on tanesinin üzeri çizilmiştir. Güftelerin baş taraflarında şair ve bestekârın isimleri zikredilmiş, yeri geldikçe şair ve bestekârların kısa biyografilerine eserleriyle birlikte yer verilmiştir. 121 sayfadan oluşan eserde seksen altı mutasavvıf şair ve bestekârın biyografisiyle 214 ilâhi bulunmaktadır.

Mehmed Şükrü'nün *İstanbul Hankahları Meşâyihî* adlı eserinden bir sayfa (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet. nr. 75, vr. 3^a)



BİBLİYOGRAFYA :

Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), tür.yer.; Zeynep Hümeysra Erünsal, *Mehmed Şükrü Efendi'nin "Mecmûatü'l-İlâhiyyât" Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Çevirisi* (mezuniyet tezi, 1996), Boğaziçi Üniversitesi Fen -Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Şinasi Akbatu, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî", *İslâm Medeniyeti*, IV/4, İstanbul 1980, s. 51-96; V/1 (1981), s. 81-103; V/2 (1981), s. 97-121; Turgut Kut, "İstanbul Hankahları Meşâyihî", *TÜBA*, XIX (1995), s. 1-156.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MEHMED TÂHİR, Bursalı

(bk. BURSALI MEHMED TÂHİR).

MEHMED TÂHİR, Kadızâde

(bk. KADIZÂDE MEHMED TÂHİR).

MEHMED TÂHİR, Mâlûmatçı

(bk. MÂLÛMATÇI MEHMED TÂHİR).

MEHMED TÂHİR, Menemenlizâde (1862-1903)

Şair ve yazar.

Adana'nın Karaisalı kazasında doğdu. Yörenin tanınmış ailelerinden Menemenliler'e mensuptur. Babası Dâire-i Celfî-i Uzmâ Telgraf Kalemi müdürü Hâşim Habib Bey'dir. Adana'da başladığı öğrenimine İstanbul'da Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nde devam etti. 1883'te Mekteb-i Mülkiyye'nin âlî kısmından mezun oldu. Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi, Ziraat Nezâreti Tercüme Kalemi ile Adana (1889), İzmir (1890) ve Selânik (1891) maarif müdürlüklerinde bulundu. 1893'te Maarif Nezâreti Mektûbî Kalemi müdürü olarak İstanbul'a döndü. Maarif Müdürlüri Vezâifini Tayin Komisyonu ile İdâdî Ders Programı Hazırlama Komisyonu üyesi, Maarif Nezâreti Mühimme Kalemi müdürü oldu. Bu arada Mekteb-i Mülkiyye'de edebiyat ve kitâbet-i resmiyye, Dârülfünun Edebiyat Şubesi'nde usûl-i tedris ve terbiye dersleri verdi. Maarif Nezâreti'ndeki başarılı çalışmalarından dolayı "ülâ sınıf-ı evveli rütbesi" ile ikinci dereceden Osmanlı nişanı aldı. 27 Ocak 1903'te kalp krizinden öldü ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Tanzimat sonrası ile Servet-i Fünûn dönemi arasında "ara nesil" olarak adlandırılan edebî devrenin önde gelen şahsiyetlerinden olan Mehmed Tâhir daha çok şa-

ir, tenkitçi, retorikçi ve eğitimci olarak tanınır. Henüz Mekteb-i Mülkiyye'de okurken talebesi olduğu Recâizâde Mahmud Ekrem ile Abdülhak Hâmid ve Muallim Nâci'nin yeni tarz eserlerinin etkisi altında yazmaya başladığı ilk şiirleri *Tercü-mân-ı Hakikat* ve *Mir'ât-ı Âlem*'de yayımlanmıştır. O sırada yeni Türk şiirindeki değişimleri de yakından izleyen Mehmed Tâhir'in daha sonraki yıllarda Servet-i Fünûn edebiyatının kurulmasında önemli bir rol oynayan "abes-muktebes" tartışmasından çok önce birkaç şiirinde "göz yerine kulak için kafiye" şeklini uyguladığı görülmektedir. Şiirlerinde kullandığı yeni imajlar, tabiata bakış tarzı ve şiiri bir tür nesre yaklaştırma ve beyit bütünlüğünü kırma (enjambement) denemesiyle dikkati çeken şairin ilk eseri *Elhan*'ın (1886) yayımlanması büyük bir polemige yol açmıştır. Devrin edebî otoritesi kabul edilen Recâizâde Mahmud Ekrem'in bu eseri değerlendirmek üzere kaleme aldığı *Takdîr-i Elhan* (1886), eski belâgat anlayışını savunan Muallim Nâci ve taraftarlarıyla uzun süre devam eden bir tartışmaya sebep olmuş ve edebiyat çevrelerinde bir anda şöhret kazanmıştır.

Servet-i Fünûn hareketinin teşekkül ettiği yıllarda sosyal muhtevalı şiirler de kaleme alan Mehmed Tâhir, bunlarda daha çok devrin diğer şairleri gibi özellikle 1897 Türk-Yunan savaşıyla ortaya çıkan kahramanlık ve vatan sevgisiyle acı ve ıstırapı dile getirmiştir. Dinî muhtevalı şiirlerinde ise daha çok Allah'ın varlığı ve birliğiyle sıfatlarının eşyadaki tecellî ve tezahürleri üzerinde durmuş, kâinatta mevcut nizam ve âhenk karşısında duyduğu hayranlığı ifade etmiştir. Dönemin bir tür modası olan "kitâbe-i seng-i mezâr" tarzındaki manzumelerinde ölüm konusunu işlemiştir.

Devrinde edebî tenkitleriyle dikkati çeken Mehmed Tâhir, bilhassa *Ta'lim-i Edebiyyât* (İstanbul 1299) tartışmaları sırasında Recâizâde Mahmud Ekrem'i

eleştirenlere karşı onu savunanların arasında yer almış, Beşir Fuad'ın *Viktor Hugo* (İstanbul 1302) adlı kitabı dolayısıyla başlayan "hayâliyyün-hakikiyyün" tartışmasının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Vezin konusunda aruz hâkimiyetine karşı "Usûl-i Teheccî" adlı makalesiyle (*Ma'ûmat*, nr. 288, 290, 291, Mayıs-Haziran 1901) hece veznini savunmuş, "Kafiye" (*Servet-i Fünûn*, nr. 258, Şubat 1895) adlı makalesiyle de kulağa göre kafiyenin daha zengin ve âhenkli olduğunu ileri sürmüştür.

Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olduktan bir süre sonra Beşir Fuad'la birlikte 1884'te önce *Hâver*, onun kapanması üzerine aynı yıl *Güneş* dergilerini çıkaran Mehmed Tâhir 1886'da tek başına *Gayret*'i yayımlamıştır. Dönemin en önemli edebiyat dergilerinden olan *Gayret*'te bir yandan kendi şiirlerini ve edebî yazılarını neşrederken bir yandan da o sırada İstanbul'dan uzakta bulunan Nâmık Kemal ve Abdülhak Hâmid'in şiir ve mektuplarına yer vermiştir. Hâmid'in "Hayde Park'tan Geçerken", "Hiçâhîç", "Bir Hüsnün Hüznü" ve "Nâ-kâfi" adlı şiirleri ilk defa burada yayımlanmıştır. Menemenlizâde'nin yazılarının çıktığı diğer başlıca dergiler arasında *Hazîne-i Fünûn*, *Mekteb*, *Maarif*, *Mütâlaa* ve *Servet-i Fünûn* sayılabilir. Mehmed Tâhir'in idâdilerde okutulmak üzere hazırlamış olduğu *Osmanlı Edebiyatı* o dönemde Batılı retorik kitaplarından hareket edilerek kaleme alınan, kendi edebî ve estetik zevklerini gösteren bir çalışmadır.

Eserleri. *Elhan* (İstanbul 1303), *Yâd-ı Mâzî* (İstanbul 1304) *Âsâr-ı Perişan* (İstanbul 1311), *Osmanlı Coğrafyası* (İstanbul 1312), *Terâne-i Zafer* (İstanbul 1313), *Osmanlı Edebiyatı* (İstanbul 1314), *Mükemmel Coğrafya-yı Osmânî* (İstanbul 1314), *İlm-i Servet* (İstanbul, ts.). Necat Birinci, *Menemenlizâde Mehmed Tahir: Hayatı, Eserleri* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1981, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1818-1819; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, III, 155-159; Necat Birinci, *Menemenlizâde Mehmed Tahir*, Ankara 1988; a.mlf., *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2000, s. 69-87; a.mlf., "Menemenlizâde Mehmed Tahir", *TDEA*, VI, 259-262; Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat* (haz. Handan İnci), İstanbul 1999, tür.yer.; "Tâhir (Menemenlizâde)", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 775-776.



ABDULLAH UÇMAN

MEHMET TÂHİR AĞA

(ö. 1202/1788'den sonra)

Hassa başmimarı.

Sultan I. Mahmud devrinde daha on iki yaşında iken babasıyla birlikte Rusya ve Avusturya seferlerine (1737-1738) katıldığı bilinmektedir. Zilkade 1173 (Haziran 1760) tarihinde Hacı Ahmed Ağa'nın vekili sıfatıyla başmimarlık görevinde bulundu ve 1174 yılı ortasında (1761 yılı başları) bu göreve asaleten tayin edildi. Arşiv belgelerinde 12 Şâban 1175'te (8 Mart 1762) mimarbaşı olarak tekrar Ahmed Ağa görünmesinden Mehmed Tâhir Ağa'nın bu ilk görevinin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır (BA, Cevdet-Saray, nr. 7671). Aynı yıl içinde ikinci defa göreve geldiği kabul edilen Mehmed Tâhir Ağa'nın 2 Cemâziyelâhir 1177 (8 Aralık 1763) tarihli belgeden Edirne Sarayı'nı keşfe gittiği öğrenilmektedir (BA, Cevdet-Saray, nr. 599). 7 Rebülevvel 1181 (3 Ağustos 1767) tarihli Tersane Sarayı ile ilgili keşif defteri mimarbaşı İbrâhim Ağa tarafından hazırlanmışına göre Mehmed Tâhir Ağa daha önce görevinden ayrılmış olmalıdır (BA, Cevdet-Saray, nr. 4241). 1181 Zilhicce sonunda (1768 Mayıs ortaları) bu göreve Abdi Ağa getirildi. 1183 Zilhicce ortasında (Nisan 1770) üçüncü defa mimarbaşılığa tayin edilen Mehmed Tâhir Ağa 1189 (1775) yılına kadar görevini sürdürdü ve bu tarihte yerine Hâfız İbrâhim Ağa getirildi. 1191'de (1777) dördüncü defa görev alan Mehmed Tâhir Ağa 18 Ramazan 1198 (5 Ağustos 1784) tarihine kadar görevini devam ettirdi ve yerine tekrar Hâfız İbrâhim Ağa tayin edildi. Görevden ayrıldıktan sonra Şâban 1202'de (Mayıs 1788) I. Abdülhamid devrinde Avusturya seferi sırasında Fethülislâm civarında bir köprünün nâzirliğini yürüttü; çevredeki diğer köprülerin bakımı ve yeniden yapımı için gerekli çalışmalarda bulundu.

Özellikle III. Mustafa devrinde 22 Mayıs 1766 depremi sonrasında İstanbul'da başlatılan büyük imar faaliyeti sırasında görev yapan Mehmed Tâhir Ağa'nın birçok yapıda hizmeti mevcuttur. Bu dönemde imparatorluğun diğer bölgelerinde başta kaleler olmak üzere yoğun bir tamir faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bunların önemli bir kısmında planlamayı Mehmed Tâhir Ağa'nın yaptığı anlaşılmaktadır.



Menemenlizâde
Mehmed
Tâhir